

Budapest ostromai: Az 1944-45-ös és 1956-os városi harcok a szovjet páncélosok szemszögéből.

Ennek a cikknek megírására az inspirált, egymástól teljesen függetlenül vizsgáltam a második világháború magyarországi harcainak és az 1956-os forradalom katonai cselekményeinek a forrásait, és ezekben volt egy fontos közös pont, a budapesti városharcok története. Kutatásaim során arra törekedtem, hogy Budapest területén folytatott városi harcokat a mindkét esetben támadóként fellépő a szovjet fél oldaláról, mindenekelőtt a haderőinek a meghatározó részét képező páncélos fegyvernem szemszögéből elemezzem. A vizsgált időszakok a főváros 1944-45-ös ostroma -; illetve 1956 őszén a szovjet csapatok első beavatkozásától a budapesti fegyverletételekig terjednek.

Kutatásaim során igyekeztem feltárni a két városharc közti, a szovjet hadvezetésben jelen lévő főbb hadászati és harcászati elképzeléseket, a páncélos alakulatokkal folytatott városharchoz való viszonyulásukat, és az általuk képviselt szemléletmód alakulását, változását az adott körülmények követelményeihez igazodva. A főbb témaköröket ennek megfelelően alakítottam ki, és állítottam párhuzamba a vizsgálat tárgyát képező két városostromot. A konfliktusok számos tekintetben különböztek, de mindkét esetben a szovjet hadvezetés ugyanahhoz az eszközhöz, a hadsereghez, és annak páncélos fegyverneméhez nyúlt a megoldás érdekében. A páncélos fegyvernem a XX. századi hadviselés egyik legfontosabb jellegzetessége, a gépesített hadviselés ekkor válik a katonai konfliktusok egyik meghatározó elemévé, s ez a folyamat a mai napig tart. A páncélosok városharcokban való bevetésének kutatása a mai napig időszerű a világban zajló konfliktusokban mindmáig megjelenik a gépesített csapatokkal folytatott városharc problematikája.

A budapesti harcok során bevetett szovjet alakulatok és azok által alkalmazott páncélosok.

Az 1944-45-ös budapesti harcok során, Szovjet részről a 2. gárda-gépesített hadtest, a 39. és 3. harckocsi dandár és feltételezhetően a 14. rohamutász dandár magas egységek korlátozott erővel vettek részt a városi harcokban. A pesti oldalon 3 század méretű páncélos alakulat harcolt folyamatosan. A városi harcok kezdetén feltételezhetően összesen 62 darab, túlnyomó többségben T-34, és pár darab ISz 2 típusú harckocsi, valamint biztosan 1 rohamlőveg és ismeretlen számú TO-34 műszaki harckocsi harcolt a főváros területén.¹ Az ostrom során a szovjetek harckocsi és önjáró lőveg vesztesége 93 darab volt, ami azzal magyarázható, hogy az ostrom során a városban harcoló páncélos alakulatok folyamatos feltöltést kaphattak.^{2,3}

1956. október 23-án a szovjetek által az országban állomásoztatott Különleges Hadtest állományából a 17. gépesített gárdahadosztály 85. harckocsiezredét küldték Budapestre, majd az 56. gépesített gárdaezredet október 24-én. Ezen alakulatok összeessen 290 harckocsival és 120 páncélautóval rendelkeztek.⁴ Később a 2. gépesített gárdahadosztály 37. harckocsiezredét a 4. 5. 6. gépesített és a 85. nehézharckocsi-rohamlőveg ezredet vezényelték a főváros felé.⁵ A fővárosban lévő szovjet jelenlét megerősítésére a Kárpáti Katonai Körzetből a 128. gárda lövészhadosztályt, illetve Romániából a 33. gárda-gépesített hadosztályt mozgósították.⁶ Összesen a fent felsorolt hadosztályok 1130 harckocsival és önjáró löveggel, 380 páncélozott szállítójárművel és 31550 katonával rendelkeztek.⁷ A budapesti harcokba később bekapcsolódott a 11. gépesített hadosztály nehézrohamlőveg-ezrede a 33. gárda-gépesített hadosztály megerősítésére.⁸ November 5-én a 31. harckocsihadosztály 100. harckocsiezrede a 66. gárda-lövészhadosztály 128. harckocsi-önjárlőveg ezrede és a 27. gépesített hadosztály 97. gépesített ezrede csatlakozott a szovjet budapesti erőkhöz.⁹

Ezekből világosan látszanak a különbségek, e tekintetben, a két városharc között. A második világháborús Budapesten harcoló csapatokhoz képest az 1956 októberében és novemberében a szovjet hadvezetés sokkal több, ezres nagyságrendben vezényelt harckocsikat a forradalom leverésére. További érdekesség, hogy a világháborús harcok során bevetett páncélos alakulatok

¹ Számvéber, N. 2011. 276-277.

² Számvéber, N. 2011.302-303.

³ Részletesebben lásd melléklet 1. számú táblázat.

⁴ Ripp, Z. 2002. 97-99

⁵ Horváth, M. 1996. 67-70.

⁶ Horváth, M. 1996. 102.

⁷ Számvéber, N. 2012. 61.

⁸ Horváth, M. 1996. 393.

⁹ Számvéber, N. 2012. 77.

a Budapest környéki tevékenységük során megfogyatkoztak, és – a számokból láthatóan – a feltöltésük a bekerítés idejére nem valósult meg.

A Vörös Hadsereg stratégiai elképzelései Budapest elfoglalására 1944-45 és 1956-ban

A Vörös Hadsereg október eleji hadműveletei alatt a hadvezetés elképzelései közt rövidtávon még nem szerepelt Budapest ellen irányuló hadművelet terve. Az alföldi csata után és a magyar kiugrási kísérlet kudarca miatt is, a szovjet politikai vezetés a magyarországi győzelem fő feltételét Budapest elfoglalásában látta. Ezért Sztálin október 28-ai parancsa alapján 29-én 14 órakor Rogyion Malinovszkij marsall a 2. Ukrán Front parancsnoka megindította támadását, amelynek keretében november 3-ig menetből el kellett volna foglalniuk Budapestet. Ezen elképzelés alapját az addigi szovjet harcászati sikerek alkották, amelyek tapasztalata az volt, hogy a keleti front nagyobb városait, például Minszket képesek voltak ily módon visszafoglalni. Ez esetben a tervet, több tényező miatt, eleve nem lehetett végrehajtani. Egyrészt azért, mivel több páncélos erőt átcsoportosított a német hadvezetőség a Duna-Tisza közére, másrészt az Atilla vonalnak nevezett védelmi állásrendszer megállította a szovjet támadó alakulatokat.¹⁰

A magyar főváros ellen intézett első sikertelen offenzíva után a szovjet csapatok, hosszabb, a városon belüli harcokra, ostromra berendezkedve november 7-én megkezdték Budapesttől délkeletre átcsoportosításaikat. November 11-étől kezdődött Budapest bekerítése kelet, északkeleti irányból. A 3. Ukrán Front december 20-ai Margit vonalon való áttörésével déli, délnyugati, nyugati, északnyugati irányokba is megkezdődött a bekerítés, amely végül december 26-án¹¹ Esztergomnál zárult.¹²

1956 őszén a Szovjet csapatok az 1955-ben megalakuló Varsói Szerződés keretein belül állomásoztak Magyarországon.¹³ 1955 júliusában Pjotr Nyikolajevics Lascsenko tábornok a Magyarország területén tartózkodó Különleges Hadtest számára elrendelte a Hullám fedőnevű haditerv kidolgozását, amelynek célkitűzése a „*szocialista társadalmi rend fenntartása, védelme, adott esetben helyreállítása*” (hivatkozás hiányzik) volt. A megvalósítása a hadosztályparancsnokok tájékoztatásával ki is merült, mivel a harcoló állomány célirányú kiképzése nem történt meg.¹⁴ A terv Magyarország nyugati határának biztosításáról és a szovjet

¹⁰ Ungváry, K. 2013. 12-16.

¹¹ December 26.-át tekintem a bekerítés dátumnak mivel aznap már technikailag megtörtént a külső bekerítési gyűrű összezárulása.

¹² Ungváry, K. 2013. 16. és Zaharov, V. M. 1973. 228.

¹³ Borhi, L. 2005. 240.

¹⁴ Horváth, M. 1996. 8-9.

alakulatok karhatalmi bevetéséről rendelkezett a zavargások helyszínén. A Szovjet Hadsereg csapatai a magyar karhatalmi csapatokkal kooperálva főként a legfontosabb objektumok védelmével, és szükség esetén a fegyveres alakulatok elleni harccal kívánta fenntartani a „társadalmi rendet”. Létezett a tervnek tisztán, csak szovjet részvétellel is végrehajtható változata. A terv nagyban hasonlított az 1953-mas berlini felkeléskor használt, harcokocsikat felvonultató tervre.¹⁵

A Szovjet Hadsereg csapatai az október 23-28-a közötti eseményeket követően a városból többé-kevésbé kivonultak, s elkezdtek előkészíteni a magyar fővárosban lévő forradalmi állapot felszámolását célzó tervet, amely a Forgószél fedőnevet viselte. A koncepció értelmében a 2. és a 33. gárda-gépesített és a 128. gárda lövészhadosztálynak kellett felszámolniuk az ellenállást Budapest területén. Alapvetően két fő célkitűzéssel. Először minél hamarabb ellenőrzésük alá vonják a fontosabb civil, katonai és közigazgatási épületeket és a fontosabb infrastruktúrákat. Ezzel párhuzamosan a magyar fegyveres erőket, elsősorban a Magyar Néphadsereget és a Nemzetőrséget, lefegyverezték. A szovjet csapatok másik fő feladata a felderített ellenálló gócpontok felszámolása, illetve további ellenállási gócok felderítése, a lakosság pacifikációja, ezzel együtt az ellenállási szellem megtörése volt. A hadművelet november 4-én kezdődött meg, és az aktív harc egészen november 11-éig tartott.¹⁶

Érdemes részletesebben szemügyre venni a szovjetek budapesti hadászati elképzeléseit, terveit. Míg a második világháborúban az első terv nagyban épített a gyorscsapatokra és a város gyors elfoglalására, addig a Hullám, sőt a Forgószél fedőnevű terv is kísértetiesen hasonlít a világháborús első elképzelésekre, ha a karhatalmi feladatokról és a már említett berlini modell alapvetéseitől eltekintünk. A különbségek a szituációk eltéréséből is adódnak. A két városharcban a két egymástól különböző probléma leküzdésére a szovjet hadvezetés ugyanazon választ alkalmazta. A gyors katonai manővereket, az ehhez szükséges gépesített alakulatokat és a páncélos fegyvernemet helyezte előtérbe. Azaz mindkét tervnél a gyorsaság kulcsfontosságú tényezőnek számított. Ez mindkét helyzetben első nekifutásra kudarccal végződött, mivel a tervekben látszik, hogy a hadvezetés nem vette figyelembe az adott szituációkban a valós ellenállás erejét, és a feladatok végrehajtásának követelményeit sem mindig mérték fel pontosan. Ennek ellenére mindkét terv „bukása” után a szovjet hadvezetés képes volt megtalálni

¹⁵ Horváth, M. 1996. 214-217.

¹⁶ Számvéber, N. 2012. 72-75.

a megfelelő megoldásokat az adott feladatok elvégzésére, kihasználva a létszámbeli, anyagi és 1956-ban pedig az ezzel párosuló technikai fölényét.

Budapesten alkalmazott páncélos taktikák és harceljárások.

A harckocsi fegyvernem ereje a nagy alakzatban, a sebességben, és a nyílt, viszonylag nagy csataterekben rejlik.¹⁷ Vagyis ennek az ellenkezője, a kis formációk, vagy az önálló tevékenységre való kényszeredés, és a megszokottnál lassabb haladást lehetővé tévő, erősen tagolt terep nem tűnik a harckocsik bevetésére alkalmas terepnek. Ha megnézzük a várost, mint harcteret és annak tulajdonságait, láthatjuk, hogy megfelelő körülmények közt a fent leírt negatívumok igazak rá. Mégis mindkét vizsgált időszakban – a világháborúban mindkét fél, 1956-ban pedig az agresszorok – éltek a páncélos harceszközök bevetésének lehetőségével. Felmerül a kérdés: hogyan alkalmazhatóak a páncélosok a városi környezetben? Erre a kérdésre a válaszok a világháborús Budapestnél mindkét fél részéről elkészültek, amikor megkezdődött a Vörös Hadsereg offenzívája 1944. október 29-én a főváros ellen. A Vörös Hadsereg városi páncélos harcászata, a némettel párhuzamosan, a sztálingrádi és a keleti front nagyobb városaiért vívott harcok alakították.

A szovjet páncélos egységek Budapesten belül, a kevésbé tagolt, nyíltabb terepszakaszokon alkalmaztak zárt formációkat. Utcai harcok során a harckocsik lépcsőzetesen, a gyalogsággal együttműködve haladtak előre. A nagyvárosok területén, ahol a szűk utak komoly akadályt jelentenek, az előrenyomuló harckocsik közt 20-30 méternyi távközöket alkalmaztak. A szélesebb utcák esetében a harckocsik akár kettesével, hármásával is haladhattak előre. A harckocsik együttműködése a gyalogsággal, páncéltörő lövegekkel szoros volt, kölcsönösen segítették egymás előrenyomulását. A harckocsik párokban, a nagyvárosokban a gyalogság mögött, fegyvereikkel fedezve a gyalogságot és a másik páncélos fegyverének holtterét, biztosították a gyalogság és a többi kísérő fegyverzet számára a tűztámogatást. További feladatuk az előrenyomulást gátló gyalogsági akadályok és a védekező, illetve ellentámadó ellenséges erők felszámolása volt. A szovjet páncélosok az erősen megerősített védelmi támpontok elleni frontális összecsapásokat kerülték. Inkább a támpontok megkerülésével, hátba vagy oldalba támadásával próbálták leküzdeni az ellenséges állásokat, mivel a védők általában szemből számítottak a támadásokra.¹⁸ A Vörös Hadsereg a városi harcok során a fellelhető páncélosait, gyalogságát és tüzérségi eszközeit egybevonva előszeretettel alkalmazta rohamcsapatokba szervezve. Beszámolók szerint Budapesten az előretörő rohamcsoporthoz 1-2 páncélost osztottak be a rohamozók támogatására.¹⁹ A védők pozíciót úgy derítették fel,

¹⁷ Guderian, H. 1999. 155-160.

¹⁸ Harckocsik és gépesített gyalogság harca helységekért. 33-34. és 41-47.

¹⁹ Zaharov, V. M. 1973. 255.

hogy nagy sebességgel végighajtottak a harckocsikkal a sűrűn beépített városi terepen, a felderíteni kívánt útszakaszokon. Provokálták ezzel a védőket, kikényszerítették a tűzcsapást, amely alapján már pontosan tudták azok tartózkodási helyét²⁰. Budapesten a felderítés a földrajzi és építészeti adottságok miatt a magaslatok (hegytetők, épületek) ellenőrzésével egyszerűbbé vált. Könnyebb lett célpontok kijelölése és az ellenséges mozgások megfigyelése.²¹

A harcok folyamán a harckocsiknak nem csak a szovjeteknél megszokott, az ellenoldalon is fellelhető páncéltörő fegyverekkel, gyújtó bombákkal és kézigránátokkal kellett megküzdeniük, hanem a németek által rendszeresített kézi páncéltörő rakétafegyverekkel is. Például a később bemutatásra kerülő Panzefausttal és Panzerschrekel, amelyeknek hatásos lőtávolságán is kívül kellett tartózkodniuk egy támpont megtámadásakor. Ami azt eredményezte, hogy a szovjet páncélosok 100-150 méternél jobban nem közelítették meg az ilyen eszközökkel védett objektumokat.²²

Szovjet részről az 1956 őszen kialakult helyzetre gyors válaszként a már 1953-ban Berlinben kipróbált módszerhez nyúltak. Ez a Szovjet Hadsereg számbeli és abszolút technikai fölényben lévő erőire alapozva a felkelő néptömegek megrettentésére, a harctól való eltántorítására épült. Kivitelezése annyiból állt, hogy a szovjet haderők páncélos technikáikkal felvonulva, az adott területen cirkálva, járőrözve demonstrálják fölényüket és ezzel leverjék a lázadást. Ez az eléggé furcsa, a második világháború minden konklúzióját és városi harcászati tapasztalatát félresöpörő, karhatalmi elképzelés nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A szovjet csapatoknak jelentős veszteségeket okozott Budapest utcáin a forradalom első napjaiban. Ezen taktikai megközelítés kudarcának fő oka a páncélosok és páncélozott harceszközök megfelelő támogatás nélküli bevetése volt az ellenséges városi területekre, ahol a legegyszerűbb módszerekkel már komoly károkat lehetett okozni a kis létszámú, vagy eleve gyalogsági kíséret nélkül hagyott járművekben. Másik fő okát a megfelelő felderítés totális elhanyagolásában lehet megtalálni. A hadvezetés ezt próbálta jóvá tenni, az „öngyilkos cirkálások” visszaszorításával, a harckocsik egy részének viszonylag biztonságos területekre való visszavonásával, vagy fontosabb útszakaszok védelmére rendelésével. A szovjet haderők az első napokban elszenvedett veszteségeik miatt páncélosaikat a második világháborús módszerhez hasonlóan, agresszív harcfelderítésre is használták, amely viszonylag eredményes volt. Mindezek ellenére

²⁰ Sahrp, Charles C. 1999. 40.

²¹ Harckocsik és gépesített gyalogság harca helységekért. 48.

²² Számvéber, N. 2011. 277.

a megfelelő gyalogsági támogatást nélkülöző páncélosok tehetetlenek voltak olyan helyekkel szemben, mint a Corvin köz. A páncélos erőket a harcok során aktívan támadó és megfélemlítő faladatokra alkalmazták. Ezeken kívül fontos objektumok őrzésére, vagy a parlament előtt lévő Kossuth téren tartózkodókkal szembeni fegyveres tömegoszlatásra is alkalmazták.²³ A páncélosok a kezdeti időszakban, október 28-ig, számos alkalommal keveredtek épületek elleni harcokba. Ezekben, mint a Corvin köz példája is mutatta az október 27-ei támadás során, a szovjet páncélosok komoly veszteségeket szenvedtek el eredmény elérése nélkül.²⁴

Az október 30-ai kivonulást követően a megváltozott politikai környezetben, és az SZKP²⁵ Központi Bizottságának utasítására, kidolgozták majd végrehajtották a „Forgószél” fedőnevű hadműveletet, amely célja a forradalmi erők felszámolása, az ország és a főváros elfoglalása volt.²⁶

A november 4-én kezdődő bevonulásban, az október 23-24-ei bevonulással ellentétben, már komoly szerepet kapott az előzőleg elvégzett felderítő munka. A bevonuló alakulatok előtt úgynevezett „előrevetett osztagok” hatoltak be a városba a fontosabb objektumok elfoglalására és biztosítására. Ezek az osztagok egy-egy zászlóalj erejű gyalogságból, 10-12 páncélosból 150 főnyi lövészpáncélossal szállított légideszantosból álltak.²⁷

Az előző bevonuláshoz képest a harckocsik a kísérő gyalogsággal együtt nagyobb csoportokban vették fel a harcot az ellenállókkal szemben. Erre a legjobb példa a Corvin köz ellen indított támadás ahol, a szovjetek a páncélosaik és nehézfegyvereik tüzerő fölényét kihasználva, ezt kombinálva a gyalogságukkal, meghátrálásra kényszerítették a corvinistákat.²⁸ A páncélosok bevetése és taktikai alkalmazásuk a Forgószél hadművelet alatt a csataleírásokból nyomon követhető. Megállapítható, hogy a harckocsijaikat és páncélozott eszközöket a gyalogsággal kombinálva, de nem feltétlen csak támogató szerepkörben alkalmazták. Már a bevetett páncélosok száma is erre enged következtetni.

A fentebb leírtak alapján, a világháborús harcokban a szovjet alkalmazási elvek a városon belül, a páncélosok esetében, a kis harccsoportokban való alkalmazás és a gyalogsággal szoros és támogató szerepkörben való együttműködés tekintetében. A szovjet 2. világháborús páncélos alkalmazást félre dobva, az 1956-os taktika a városban való önálló tevékenykedésre és inkább

²³ Horváth, M. 2003. 103 – 106.

²⁴ Eörsi, L. 2001. 52-57.

²⁵ Szovjet Kommunista Párt.

²⁶ Horváth, M. 1996. 86-90.

²⁷ Horváth, M. 1996. 247 – 251.

²⁸ Eörsi, L. 2001 146-157

elrettentésre, sem mint harctevékenységre épült. Ez a taktika csúfos kudarccal végződött, a már említett október 28.-ai Corvin köz elleni támadás példáját látva. A Forgószél hadművelet során az eredeti világháborús alkalmazáshoz hasonló taktikához nyúltak vissza, ami véleményem szerint az események különbözősége ellenére is kiválóan működött az épületharcok során. Ebből is látszik, hogy a harckocsik tömeges, önálló bevetése a városon belül csak maximum a lakosság megfélemlítésére és az ellenállási kedv lelohasztására lehet alkalmas, de Budapestenél ez a bevetési mód szemmel láthatóan nem érte el a kívánt hatást. Amikor jelentős, számottevő ellenállás alakul ki a harckocsik csak korlátozottan vagy egyáltalán nem alkalmasak az önálló harctevékenységre, az adottságbeli hiányosságaik miatt.

Budapest városharcainak tanulságai

Az 1956-ban bevetett szovjet páncélosok minőségileg jobbak voltak, létszámban pedig nagyságrendekkel meghaladták a világháborúban alkalmazott páncélosok számát a fővárosban.²⁹ Az egyik hasonlóság a szovjet páncélosok alkalmazásában az, hogy mindkét esetben az első elképzelésekben a páncélosok gyors csapásmérésével kívánták elfoglalni a magyar fővárost. Azonban az eredeti elképzelések hibásnak bizonyultak, mindkét esetben a felkészületlenség közös pont a kudarc szempontjából.

A két konfliktus során a páncélosok városi környezetben való alkalmazása megváltozott, ami részben a két konfliktus különbségéből is adódik. Míg a második világháborúban a megszerzett tapasztalatok alapján harcoltak háborús körülmények közt, addig 1956-ban az 1953-mas berlini eseményekre és az akkori karhatalmi szerepkörük tapasztalataira építették taktikájukat.³⁰

Ez azt jelentette, hogy a páncélosok szerepét a világháborús alkalmazáshoz képest átértelmezték a városi harcokban. Azaz a karhatalmi feladatokban a lázadók megfélemlítésére, és kisebb, önállóan végrehajtott felszámoló műveletekre kezdték el alkalmazni őket. Ennek a taktikának az lett a következménye, hogy hiába a második világháborúhoz képest, technikai fölényben lévő szovjet páncélosok tömege, rövid időn belül a felkelők mégis képesek voltak felülkerekedni egyszerű házi készítésű fegyvereikkel, amit a világháborús ostrom során nem sikerült elérniük a védőknek.

A második világháborús alkalmazáshoz képest a páncélos harceszközök palettája szélesedett, már nagyobb számban alkalmaztak rohamlövegeket és vadáspáncélosokat is. A páncélos haditechnika az utcai harcok során fölényesebb helyzetbe került a második világháborús alkalmazáshoz képest. Ezt bizonyítja az október 28-ai Corvin köz elleni támadás is, ami alatt a gyalogság mellőzése komoly problémákat okozott. A novemberi hadműveletek alatt ez a helyzet részben orvoslásra került, részben visszatértek a második világháborús tapasztalatokhoz, a páncélosok gyalogsággal való kombinálásához. Az '56-os alkalmazás során a páncélosok szerepe a fontos objektumok gyors biztosítására és épületharcokra is kiterjed, ami eltér a második világháborús támogató szerepkörtől.

A két eseménytörténet összehasonlításából a már említett „a konfliktusok különbözősége” még jobban megmutatkozik, mint bármelyik összegző résznél. Míg a második világháború alatt

²⁹ Lásd melléklet 1. és 2. számú táblázatok

³⁰ Horváth, M. 2003. 103

a városi harcok menetére a politika nem volt kihatással, például fegyverszünet vagy békekötés, addig az 56-os események során már a páncélosok bevetési céljait is másképp értelmezték, nem csak a város elfoglalása volt a cél, hanem a karhatalmi feladatok végrehajtása, és a fontos objektumok őrzése. Az 1956-os események során a harccselekményeket félbe is szakította a Hullám fedőnevű műveletben résztvevő haderők kivonása Budapestről, míg a világháborús ostromkor a harcoló csapatokat nem vonták ki, a harcok folyamatosan zajlottak a főváros területén.

Összességében a szovjet városi harcokosi taktika a két városharc példája alapján nem fejlődött, inkább a két konfliktus közti időszakban a keleti blokkban felmerülő karhatalmi feladatokhoz alkalmazkodott. Ez az alkalmazkodás egy városi felkelés kezdeti elfojtásához elégséges lehetett, ahogy azt a már idézett 1953-mas berlini események bizonyították, de egy komolyabb városi fegyveres felkelés leveréséhez a Hullám művelet során alkalmazott taktika elégtelennek bizonyult. Igaz hogy a második világháború alatt is rendelkeztek már velük, de a két konfliktus közül Budapesten csak az 1956-os harcok során vetették be a páncélozott csapatszállító járműveket.

Véleményem szerint a páncélos fegyvernem bevetése mindkét városharc során hadászatiilag indokolható volt. Az 1944-45-ös budapesti ostrom bizonyítja, hogy helyesen alkalmazva a harcokosik, és más páncélozott harceszközök, támadó potenciállal rendelkező erővé váltak a városban. Például ha a szovjet haderők alkalmazási módszereinek áttekintésével világosan láthatjuk, hogy mik a harcokosik lehetőségei és a korlátai a helységgharcban. Mind a második világháború, mind az '56-os alkalmazási mód áttekintésével, az látható, hogy a harcokosik önállóan harcolva, gyalogsági támogatás nélkül a szükségesnél jobban sebezhetőnek bizonyultak. Ez mindkét városharc során felróható: a világháborúban a Vörös Hadsereg, majd '56-ban a Szovjet Hadsereg Budapestben harcoló alakulatait vezető tábornokoknak és csapattiszteknek, mint elkövetett taktikai hiba, amelyet mindkétszer időben orvosoltak.

A páncélosok elleni védekezésnek városi körülmények közt már legendája van, amely szerint „*a város páncél biztos terepnek*” tekinthető. Ebből a két hadtörténelmi eseményből is világosan látszik, hogy nem feltétlenül igaz. Ha az ostrom során, a védőknél hiányzik a megfelelő utánpótlás, technikai vagy végzetes létszámbeli hátrányban vannak, akkor a város kialakításától és az ellenállástól függően előbb, vagy utóbb a támadók számára a városi ellenállás megtörhető. A megfelelően vezényelt, a helyes harceljárásokat használó és megfelelő számban bevetett páncélos alakulatok, az azokban található páncélosok támogatásával, az ostromló sereg hatékonyabban felszámolhatja a várost védő sereg ellenállását. Ez a

megállapítás egyaránt vonatkozik a védők szárazföldi utánpótlásvonalainak elvágására, és magára a városban folytatott, az ellenállást felszámolni hivatott hadműveletekre.

Ezekén felül arról se feledkezzünk meg, hogy a nagyvárosokat közúti közlekedésre alkalmasnak tervezik. Békeidőben is egy Budapest méretű világvárosnak komoly közúti forgalommal kell megbirkóznia, ezért a műszaki akadályok és a harcok folyamán keletkező romok, ahogy a dolgozat során említettem, befolyásolják a harcok menetét. A védők utánpótlás és ellátmány nélkül csak tartalékaik erejéig tartóztathatják fel az ellenfelet.

A két konfliktust összevetve, világosan kirajzolódnak a második világháborús és az 1956-os budapesti harcok közti teoretikai különbségek. A páncélos alkalmazásának kérdéskörében már felmerült ez a vizsgálati szempont, de önmagában, mint a konfliktust meghatározó elem is fontos. Míg az 1944-ben a fővárost megközelítő majd bevező szovjet csapatok hadműveleteik során a korszak háborúinak megfelelően jártak el, addig ehhez képest az 56'-os események során a Szovjet Hadsereg szemszögéből egy korlátozott harci helyzetről beszélhetünk. Ez a konfliktusok minden aspektusában látható. A páncélosok alkalmazásától kezdve a védők módszerein át, az eseménytörténetig. A fentebb leírt szovjet páncélos alkalmazási módok is mutatják, hogy a Vörös Hadsereg 1944-ben reguláris csapatok elleni, viszonylag hasonló hadászati elvek mentén szervezett védősereggel vették fel a harcot. Addig 1956-ban a Szovjet Hadsereg vezérkara láthatóan csak karhatalmi, rendteremtő feladatként fogta fel a helyzetet és akképpen vetette be a rendelkezésére álló erőket. A városi felkelők a világháborús ostromhoz képest, gyökeresen más, spontán kialakuló, a helyzethez és lehetőségeikhez alkalmazkodó megközelítéssel harcoltak a konfliktus során.

A budapesti hadműveletek mindkét esetben keménynek, ádáznak és nagy veszteségekkel járó csatáknak bizonyultak. Mindegyik féltől a lehető legnagyobb önfeláldozást és hősiességet követelt e harcoknak a megvívása. A fővárosban vívott két városharc végkimenetele meghatározta Magyarország történelmi útját a következő évtizedekben és egyúttal a hadtörténelemben is fontos helyet foglalnak el.

Bibliográfia.

Clausewitz, Carl. 2013: = CLAUSEWITZ, CARL VON: *A háborúról*; Budapest, Zrínyi Kiadó, 2013.

Eörsi, L. 2001: = EÖRSI LÁSZLÓ: *Corvinisták 1956*. Budapest, 56-os Intézet, 2001.

Guderian, H. 1999: = GUDERIAN, HEINZ: *Riadó! Páncélosok!*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1999.

Harckocsik és gépesített gyalogság harca helységekért. Budapest, HM, 1951.

Horváth, M. 2001: = HORVÁTH MIKLÓS: *Szovjet katonai intervenció*. Budapest, H&K, 2001.

Horváth, M. 2003: = HORVÁTH MIKLÓS: *1956 Hadikronikája*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003.

Horváth, M. 2011: = HORVÁTH MIKLÓS: *A Magyar Néphadsereg 1956*. Budapest, H&T, 2006.

Horváth, M. 2011: = HORVÁTH MIKLÓS: *Hadseregek és fegyverek 1956*. Budapest, Zrínyi Média, 2011.

Műszaki zárás, akadályok: műszaki oktatás minden fegyvernem részére. Budapest, Honvéd Műszaki Szemléltetés, 1949.

Ripp, Z. 2002. : = RIPP ZOLTÁN: *1956 Forradalom és Szabadságharc*. Budapest, Korona, 2002.

Sharp, C. 1999: = SHARP, CHARLES: *Soviet Armor Tactics in World War II*. 1999.

Számvéber, N. 2011: = SZÁMVÉBER NORBERT: *Páncélos – hadviselés a budapesti csatában*. Budapest, Pueblo kiadó, 2011.

Számvéber, N. 2012: = SZÁMVÉBER NORBERT: *A Sarló és Kalapács között*. Budapest, Duna International, 2012

Ungváry, K. 2013 = UNGVÁRY KRISZTIÁN: *Budapest ostroma*. Budapest, Corvina, 2013.

Zaharov, V. M. 1973.: = M. V. ZAHAROV. *A 2. és a 3. Ukrán Front felszabadító műveletei Délkelet – és Közép – Európában 1944-1945*. Budapest, Zrínyi, 1973.

Borhi, L. 2005: = BORHI LÁSZLÓ: *Magyarország a Hidegháborúban, a Szovjetunió és az Egyesült Államok között. 1945-1956*, Corvina, 2005.

Mellékletek.

1. táblázat: Harckocsikkal ellátott Szovjet alakulatok kezdő harckocsi állománya a 2. világháborús harcokban Budapesten.³¹

Típus / Hadosz- tály	2. gárda – gépesítetthadtest ³² (darab)			23. harckocsihadtest (darab)		5. harckocsi hadtest (darab)	14. rohamutás z-dandár (darab)
	4. 5. 6. gépes- tett dandár	37. gárda- harckoc- si dandár	30. gárda nehézha- rc-kocsi ezred	3. harckocsi dandár	39. harcko- csidandár	21. Gárda harckocsi dandár	-
T - 34 és T34/85	22			30	10	11	-
IS 2	4-5 Feltételezett			-	-	-	-
Szu 76	1			-	-	-	-
OT-34 és OT- 34/85	-			-	-	-	n. a. ³³
Össze- sítés ³⁴	26 vagy 27			40		11	n. a.

³¹ Származási hely: Számvéber Norbert: Páncélos – hadviselés a budapesti csatában, Pueblo kiadó, 2011.

³² Ez az adatsor a 2. gépesített gárdahadtestre csak 1945, Január 1-étől érvényes

³³ Nincs pontos adatunk a pontos számukat illetően csak a meglétük mondható biztosnak.

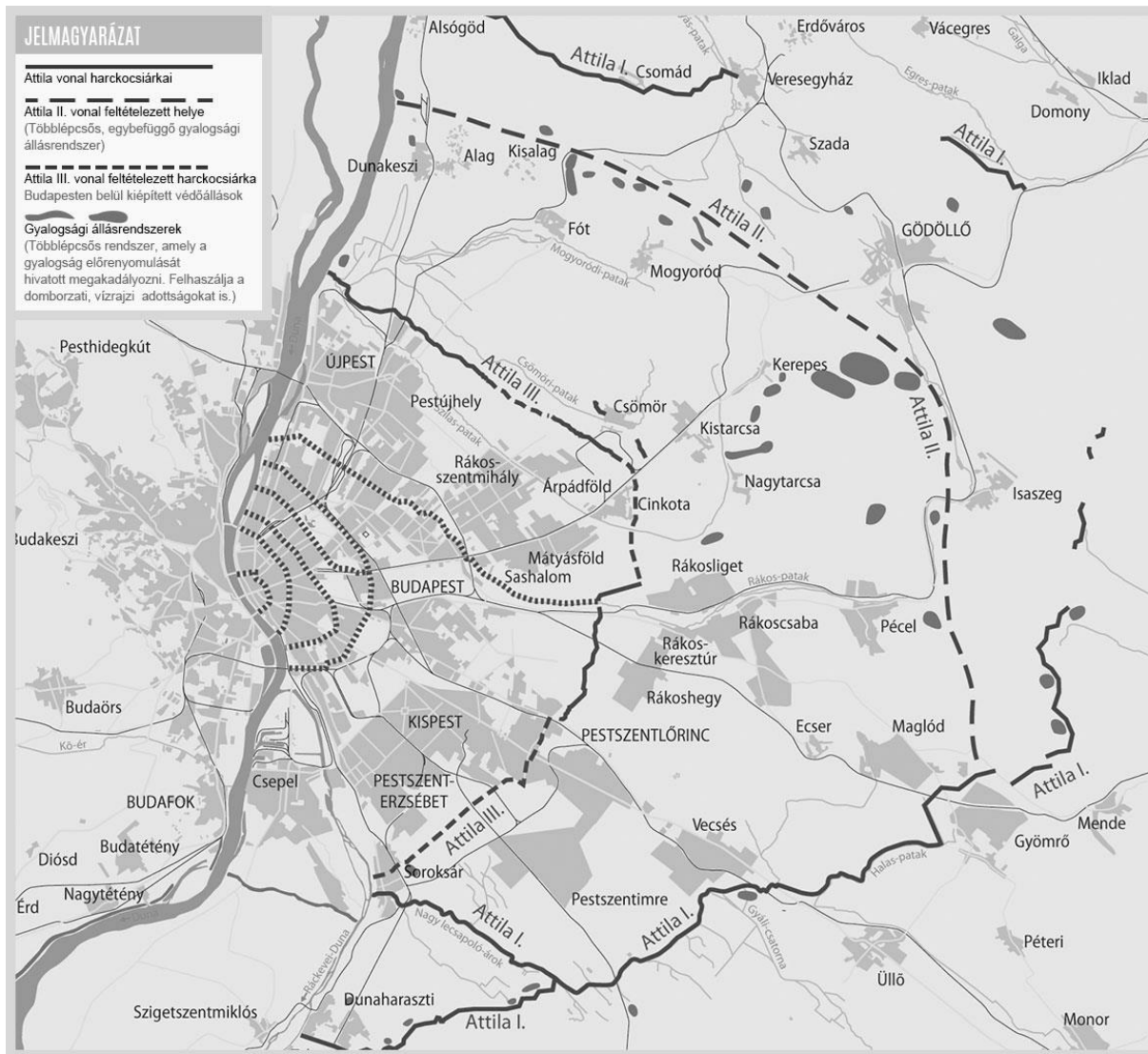
³⁴ A dolgozatban további utánpótlás harckocsikra is teszek utalást, illetve a 93 darabos szovjet veszteség mellett a táblázatban feltüntetetnél, jóval több harckocsinak kellett, hogy legyen összességében. A táblázatban csak a kezdő darabszámokat tudom megadni pontosan és továbbiakban mivel ezek a plusz harckocsik folyamatos pótlásként érkeznek ezért a táblázat adatait tartom a folyamatosan Budapest utcáin harcoló szovjet harckocsik létszámának, maximumának.

5. táblázat: Szovjet erők fontosabb páncélozott harceszközei 1944-45ben illetve 1956-ban vegyesen.³⁵

	Löveg űrméret	Cső hossza	Maximális Páncélzat	Maximum Sebesség	Kezelősze mélyzet	Tömeg
PT-76	76.2 mm	L/48	20 mm	44 Km/h	3 fő	14 T
T 34/85	85 mm	L/51,5	90 mm	51 Km/h	5 fő	31-32 T
T 44	85-100 mm	L/51,5- L/54	120 mm	50 Km/h	4 fő	34 T
T-54	100 mm	L/54	100 mm	48 Km/h	4 fő	36 T
ISz-3	122 mm	L/43	120 mm	37 km/h	4 fő	46,5 T
ISz-2	122 mm	L/43	160 mm	37 Km/h	4 fő	46 T
Szu-100	100 mm	L/44	45 mm	48 Km/h	4 fő	32,5 T
ISzu-152	152 mm	L/29	90 mm	37 km/h	5 fő	46 T
BTR 152	-	-	6-13 mm	65 km/h	2+17 fő	8,7 T

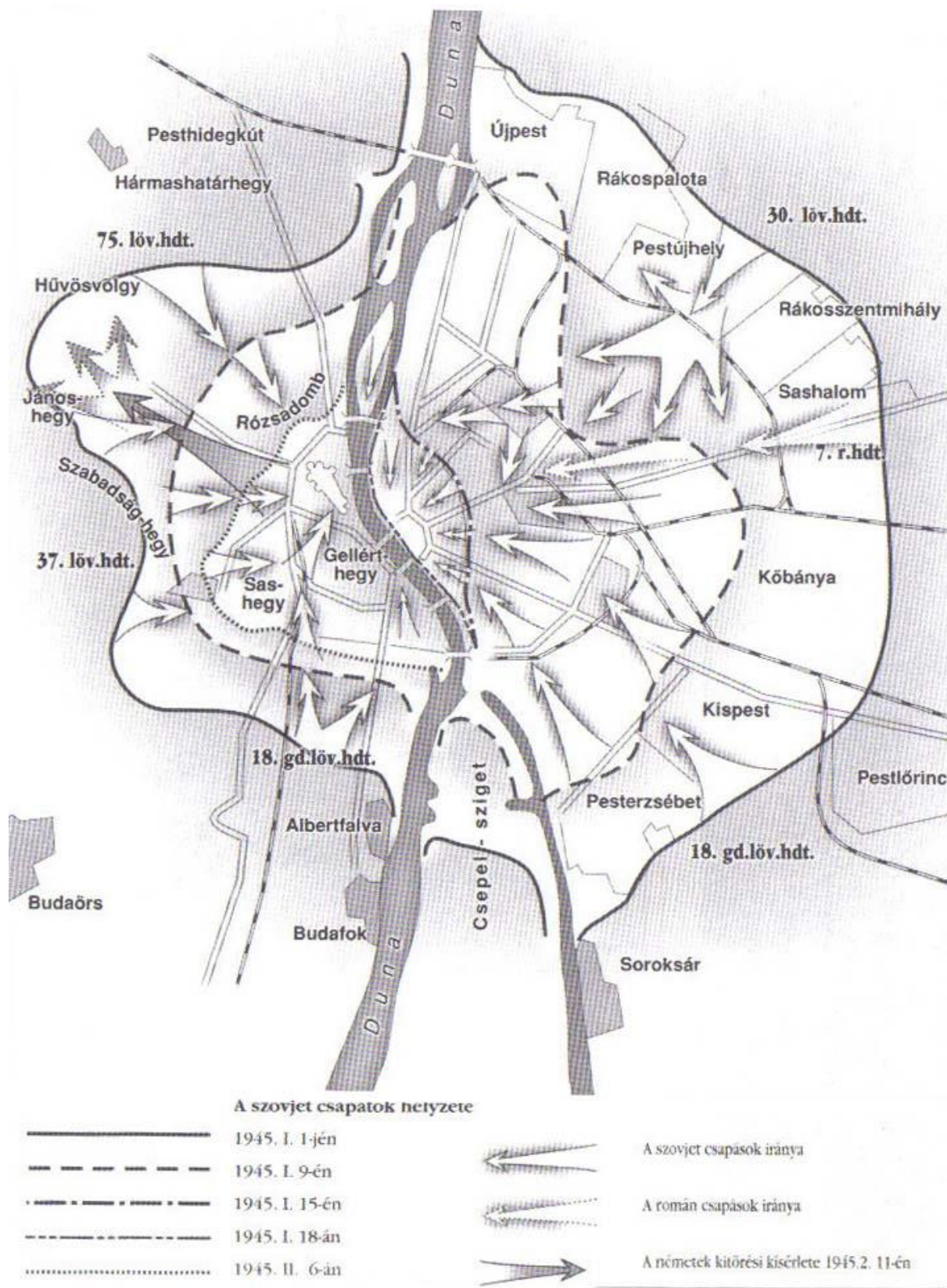
³⁵ Származási hely: Kiss, G. 2014. Bíró, Á. 2012. Bíró, Á. 2006. Bombay, L. 2000. Chant, C. 2005. Poór, I. 1980.

36

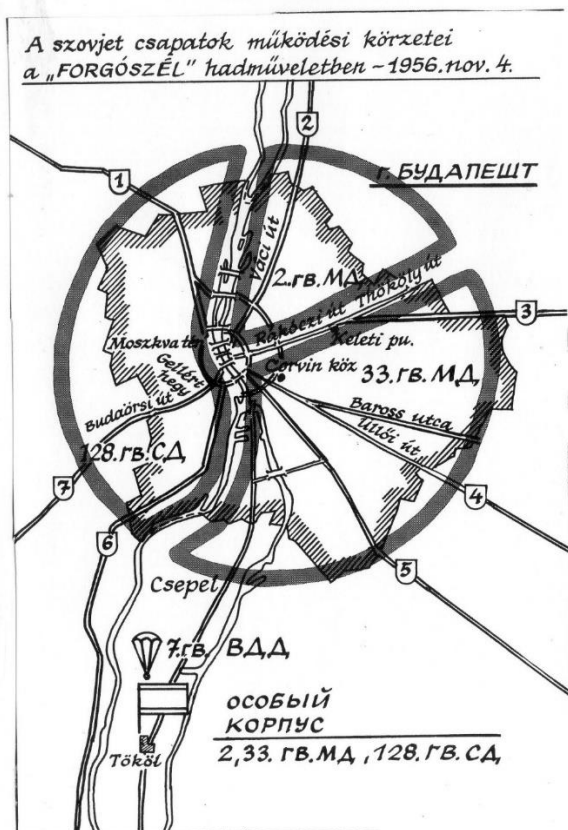
³⁶ Származási helye: <http://vilaghaboru2.blogspot.hu/2014/04/attila-vonal.html> (2015. 06. 24.)

4. térkép: Budapest területén vívott harcok 1944. szeptember 24 – 1945. február 11³⁷

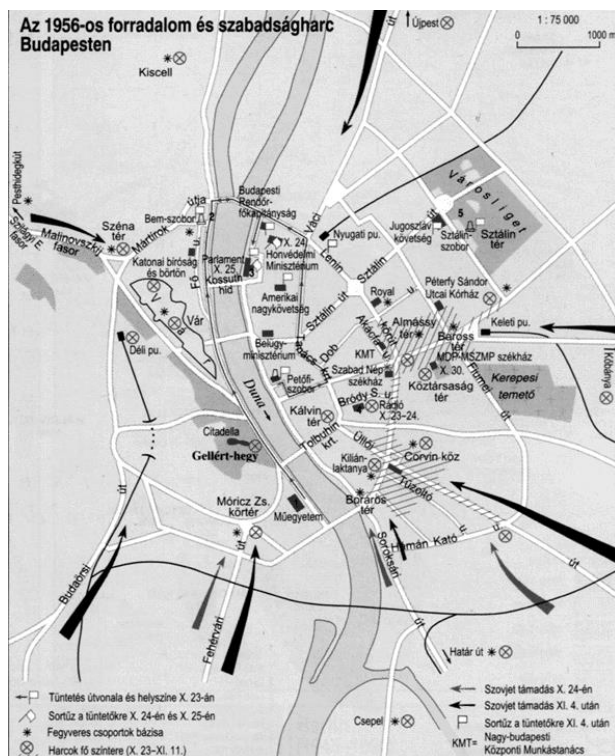

³⁷ Származási helye: <http://budapestcity.org/02-tortenet/1945-budapest-ostroma/index-hu.htm> (2015. 7. 11.)

12. térkép: A Forgószél művelet budapesti körzetei.³⁸

12. térkép: Budapesti forradalom egyszerűsített térkép vázlata.³⁹

³⁸ Származási hely: Horváth Miklós: Szovjet katonai intervenció, H&K, 2001.

³⁹ Származási hely: <http://geocaching.hu/files/sarhidai/terk13.gif> (2016.04.05)

4. kép: Panzerfaustokkal felszerelt német katonák, a háttérben 1 Nimród páncélvadászal.⁴⁰

5. kép: Kilőtt Panther harckocsik budapesten⁴¹

⁴⁰ Származási hely: <http://1.bp.blogspot.com/-QprqdeE8ieY/ULq-H3rXnOI/AAAAAAAAA48M/eg5WaO6ZXJM/s1600/SS+soldiers+Armed+With+Panzerfaust,+and+we+can+find+an+armored+antiaircraft+Nimrod.jpg> (2016.04.05)

⁴¹ Származási hely: Számvéber Norbert: Páncélos – hadviselés a budapesti csatában, Pueblo kiadó, 2011.

9. kép: Égő BTR 152-es, valószínűleg molotov koktél áldozata lett.⁴²

10. kép: A forradalmi Corvin mozi, egy páncéltörő és egy tüzérségi löveg őrizetében.⁴³

⁴² Származási hely: <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/736x/96/81/b6/9681b62a53b911acd62bbd6bc9ec67da.jpg> (2016.03.29)

⁴³ Származási hely: <http://www.zetapress.hu/wp-content/uploads/2009/10/corvin-koz.jpg> (2016. április 12.)

13. kép: „Kulcsfontosságú pontok ellenőrzése”⁴⁴

⁴⁴ Származási hely: <http://static.origo.hu/s/img/i/1311/20131114-orosz-tankok-gyulekeznek-a-margit12.jpg>
(2016.04.06)